

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2009. – 390 с.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Михайлюк А. В. Демографічний вимір трудового потенціалу Карпатського регіону / Михайлюк А. В. // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2009. – № 7. – С. 196–200.
4. Регіони України: Проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
5. Берданова О. Проблеми та перспективи реструктуризації регіональної системи охорони здоров'я / О. Берданова // Упр. сучас. містом. – 2002. – № 4–6 (6). – С. 116–122.
6. Семикіна М. В. Регіональні проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу в умовах глобальної кризи / М. В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки : (зб. наук. праць / відп. ред. Т. М. Фільштейн). – Кіровоград : КНТУ, 2009. – Вип. 16. – Ч. 1. – С. 108–115.
7. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / [Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П.]. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
8. Вільна енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Прикарпаття>.

Рецензенти:

Романюк М.Д. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Сус Т.Й. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 332.145

ББК 65.050

Галушак І.Є.

**УПРАВЛІНСЬКА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ
СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ РЕГІОНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ РОЗВИТКУ**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки
молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 54,
тел.: 0673707508,
e-mail: just_irchik@mail.ru

Анотація. Стаття спрямована на дослідження управлінської та організаційної концепції формування стратегічних цілей розвитку регіону. Запропонована система формування і реалізації стратегічних управлінських цілей розвитку регіону, яка представлена у вигляді багатоетапної моделі стратегічного управління.

Ключові слова: стратегічні цілі, розвиток, управлінська концепція, організаційна концепція.

Annotation. The article is directed on research management and organizational concept of the strategic goals of the region. The proposed system formation and implementation of management's strategic development goals of the region, which is represented as a multistage model of strategic management.

Key words: strategic goals, development, management concept, organizational concept.

Вступ. Відкритість економіки й глобальна конкуренція визначають необхідність створення регіоном умов для забезпечення його конкурентоспроможності, залучення інвестицій, інновацій, робочої сили та інших чинників виробництва. Унаслідок цього, регіон повинен реалізовувати проактивну поведінку в нестабільному й невизначеному зовнішньому середовищі, розробляти та впроваджувати стратегічні цілі й стратегії свого розвитку, тобто здійснювати стратегічне управління.

Проблемам розвитку регіону, управління регіональною економікою, формування регіональних стратегічних цілей присвячено праці В.М.Геєця [1], Т.В.Голікової [2] А.Г.Гранберга [3], Г.В.Гутмана, А.А.Міроєдова, С.В.Федіна [4], М.І.Долішнього [5], Г.В.Жаворонкової [6], Ю.К.Перського, Н.Я.Калюжної [8], В.Н.Лексіна, А.Н.Швецова [9] та інших.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнити управлінську й організаційну концепцію формування стратегічних цілей регіону як суб'єкта розвитку. Запропонувати систему формування і реалізації стратегічних управлінських цілей розвитку регіону.

Результати. Поняття “середовище” застосовується в теоріях управління й організацій. Воно використовується для дослідження структури та рівня впливу макро- і мікрочинників на фірму, організацію. У контексті дослідження соціально-економічного розвитку регіону повинно використовуватись інше вимірювання організаційного середовища: за чинниками (детермінантами) розвитку.

Середовище розвитку регіону включає елементи (детермінанти), що визначають цей процес. Середовище розвитку регіону як надорганізації складається з внутрішнього й зовнішнього середовищ.

Внутрішнє середовище регіону значною мірою формується залежно від зовнішнього середовища й визначається соціокультурними цивілізаційними традиціями народу та держави.

Зовнішнє середовище розвитку регіону складається з національного зовнішнього середовища (ближнє оточення) і зарубіжного середовища (дальнє оточення). За структурою воно аналогічне з внутрішнім середовищем регіону. Усі елементи внутрішнього середовища регіону тісно взаємодіють один з одним і з аналогічними елементами зовнішнього національного середовища.

Зовнішнє національне середовище фактично є одночасно внутрішнім середовищем регіону й зливається з ним. Тобто коли внутрішнє середовище регіону входить у зовнішнє національне та міжнародне середовище. У цьому полягає специфіка регіонального середовища.

В умовах відкритої ринкової економіки на регіональний розвиток здійснюють вплив і детермінанти зовнішнього зарубіжного середовища, особливо на прикордонні території.

Регіон як середовище розвитку бізнесу є місцем перетину різних типів ринків товарів і послуг, чинників виробництва, а також їх рівнів: регіонального, міжрегіонального, національного, світового.

Суб'єктом керованого розвитку виступає регіон, який є полісуб'єктом, що кооперує цілі макросуб'єктів регіону, таких як населення, ділове співтовариство, органи управління.

Економічна синергетика як сучасна теорія розвитку по-новому осмислює функції держави й зміну їх змісту в бік лібералізації. Суспільство повинно ставити перед собою мету. Інакше не тільки зростає хаос, але держава взагалі втрачає здатність управляти економікою. Якщо системний характер економіки зажадав розвиток макроекономіки як кооперації макросуб'єктів, то її цільовий характер змушує вбудовувати в неї механізми суспільної свідомості, без якої консенсус неможливий.

Держава стає внутрішнім соціальним макросуб'єктом економіки тому, що ринковий вибір включає стратегічні напрями розвитку. Саме стратегічний вибір розширює межі економіки та вводить у неї системне поєднання економічної діяльності й зусиль масової суспільної свідомості, спонукаючи державу виступати в ролі організатора пошуку цільових установок суспільства.

Сучасні наукові дослідження дозволяють стверджувати, що основою формування цілей є джерела цілей і способи їх віддзеркалення (відображення), а їх джерелами є потреби, інтереси, а також наміри.

Таким чином, формування цілей регіону є бінарний суб'єктивний та об'єктивний процеси, пов'язані з прагненнями й потребами людини, груп людей, організацій, суб'єкта управління, заломленими через призму інтересів.

Формування стратегічних цілей ґрунтується на принципах, які впливають з властивостей регіону як організації, системи, об'єкта й суб'єкта стратегічного управління:

- принцип партнерства органів влади, підприємців і населення при організуючій ролі держави;
- принцип керованого розвитку регіону й провідної ролі управлінських цілей;
- принцип опосередкованої керуючої дії на умови (середовище) розвитку економіки (принцип невтручання в бізнес-розвиток);
- принцип багаторівневості (ієрархії) цілей регіонального розвитку;
- принцип реалізації цілей на базі концепції збалансованої системи показників (ЗСП).

Стратегічні цілі на рівні регіону в цілому інтегруються й представляються органами управління з урахуванням цілей зацікавлених сторін і приймають форму управлінських цілей.

Регіон, займаючи серединне положення в ієрархії економічних систем, об'єктивно формує піраміду цілей трьох рівнів: 1) макроекономічні цілі регіону як підсистеми (частини) національної економіки; 2) мезоекономічні цілі регіону як системи; 3) мікроекономічні цілі регіону в розрізі складових його елементів (підсистем) (рис. 1). При цьому в основі піраміди цілей регіону (нанорівень) знаходяться потреби, цілі індивідумів, окремих людей, що входять до складу населення, ділового співтовариства, органів управління. На мікро- та інших рівнях потреби інтегруються в узагальнені цілі населення, ділового співтовариства й органів управління.

Стратегічні орієнтири регіону формуються у двох взаємодіючих зустрічних потоках, спрямованих “знизу вверх” і “зверху вниз”. Перший потік має організаційно-політичний характер, другий потік відображає управлінський процес.

Перший потік будується на принципах індивідуально-приватної ініціативи, уявляє організаційні, психологічні й політичні процеси. Організаційно-політичний потік ґрунтується на цілях активних носіїв цілей регіону: населення, ділового співтовариства, органів управління, на самоорганізації регіонального співтовариства.

Трикутник цілей “населення – бізнесмени – органи влади” існує на всіх рівнях формування цілей як безпосередньо, так й опосередковано. Він трансформується від конкретних потреб на нанорівні до суспільних цілей регіону на верхньому рівні. На цьому рівні цілі стають соціальними, економічними й управлінськими. Вони інтегруються політичними та суспільними організаціями, органами влади.

Другий потік (зверху вниз) є управлінським процесом, побудованим на логіці управління соціально-економічними системами. Він пов'язаний з формальними процесами, методами й інструментами. Стратегічні цілі регіону задаються цілями системи більш високого державного рівня, які визначають макроцілі регіону, а також формуються регіоном як мезоекономічні цілі.

Складається вертикаль або ієрархія цілей, відповідна до рівнів управління. Макро- і мезоцілі є прерогативою, в основному, регіональних властей. Мікроцілі відповідають рівню регіональних утворень. Наноцілі формуються на рівні конкретних поселень.

Стратегічні цілі на рівні регіону в цілому інтегруються й представляються органами управління з урахуванням цілей зацікавлених сторін і приймають форму управлінських цілей.

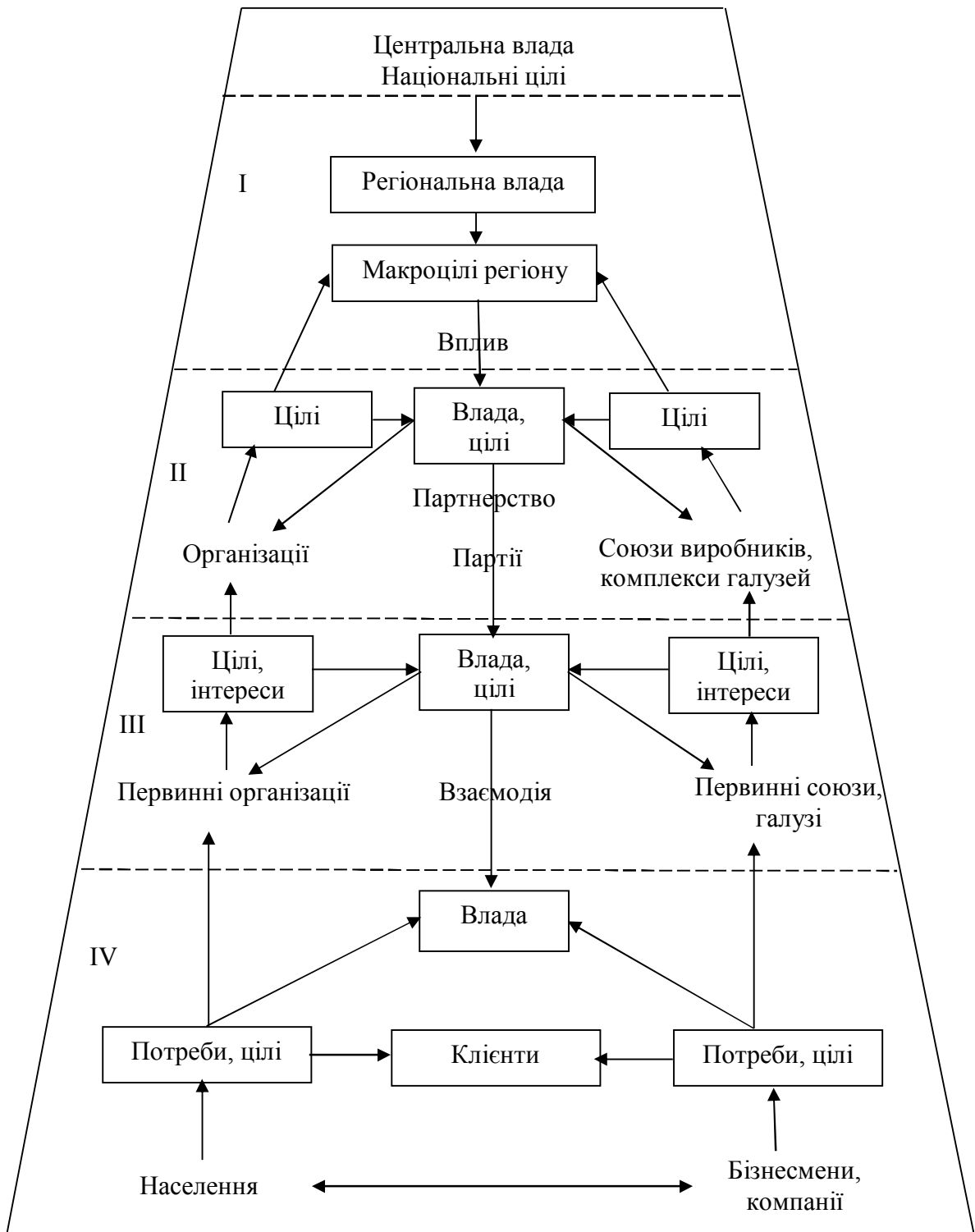

Рис. 1. Піраміда “потреби-цілі” регіону
I – макрорівень; II – мезорівень; III – макрорівень; IV – нанорівень

Реалізація цілей здійснюється за допомогою стратегій. Стратегії вищого рівня є цілями для більш низького рівня ієрархії. Система формування і реалізації стратегічних управлінських цілей розвитку регіону може бути представлена моделлю стратегічного управління у вигляді таких етапів (рис. 2).

На першому етапі формування стратегічних цілей здійснюються трансформації бачення й місії регіону в макроцілі та стратегії розвитку територіальних формувань, що

тісно пов'язано з національною метою. Другий етап є трансформація стратегії макрорівня в цілі мезорівня. На третьому етапі відбуваються комунікація, деталізація цілей і стратегій мезорівня. Ці три етапи здійснюються органами регіонального управління. Четвертий етап пов'язаний з формуванням цілей і стратегій мікрорівня. Він узгоджується із цілями регіональних формувань, поселень, безпосередньо населення й підприємств.

Для реалізації стратегічних цілей необхідно трансформувати стратегії в стратегічні плани, програми, заходи (п'ятий етап). На шостому етапі здійснюється реалізація й адаптація цілей і стратегій шляхом виконання і коректування стратегічних програм, заходів. Усі етапи й рівні формування стратегічних цілей виконуються в системі збалансованих показників (ЗСП). Відповідно до концепції ЗСП стратегічні цілі, їх індикатори, цільові значення індикаторів і стратегічні заходи взаємозв'язані [7, с.153].

Рис. 2. Система формування й реалізації стратегічних цілей розвитку регіону
ЗСП* – збалансована система показників.

Обидва потоки (організаційний та управлінський) взаємодіють і перетинаються на всіх рівнях й етапах стратегічного управління.

Таким чином, формування стратегічних цілей регіону є суб'єктивно-об'єктивний процес, що визначається джерелами цілей (потребами й стратегічними намірами) і способами їх відображення. У результаті цього процесу формується стратегічна мета, яка складається із змістовної (семантичної) частини й кількісної частини (її вимірювання в просторі та часі).

Вибір цілей і вивчення їх зв'язків для кожного регіону здійснюються і по горизонталі, і по вертикалі. Аналіз горизонтальних зв'язків дозволяє розглянути взаємодію цілей одного рівня. Унаслідок дослідження вертикальних зв'язків між цілями, визначається ієрархія цілей різного рівня.

Проблема узгодження цілей регіонального розвитку існує як у зовнішньому середовищі (на національному й зарубіжному рівнях), так й у внутрішньому середовищі на рівні місцевого самоврядування, на рівні громадянського суспільства, на рівні ділового співтовариства, населення тощо.

Розумітимемо під загальними цілями регіону такі цілі, які узагальнюють цільові орієнтири конкретних елементів, суб'єктів, підсистем регіону (тобто утворюють бінарні відношення “загальне–конкретне”, “узагальнене–елементне”). Загальні (узагальнені) цілі відрізнятимемо від суспільних цілей як цілей населення (спільноти) регіону. Суспільні цілі знаходяться в тріаді “державні цілі – приватні цілі – суспільні цілі”, які відповідають державному, приватному й суспільному секторам регіону.

Загальні (узагальнені) регіональні цілі не завжди можна безпосередньо пов'язати із цілями окремих елементів, тобто з конкретними цілями. Організації, індивідууми часто “не розуміють” формулювання, прийнятні на рівні суспільства, регіону. З іншого боку, регіон є поліієрархічною системою, що має ієрархію цілей. Тому будь-яка загальна регіональна мета як мета складної системи може бути досягнута тільки при її структуризації на підцілі, досягнення яких може бути забезпечено діяльністю окремих (конкретних) виконавців: організацій, підрозділів, менеджерів та інших суб'єктів. Але диференціація (декомпозиція) мети за рівнями й частинами (змісту) приводить до розсіювання мети внаслідок неможливості однозначного логічного розділення її значення на складові, з'єднання яких дозволило б знов зібрати мету як ціле. Побудова “дерева цілей”, структуризація мети на низку локальних загрожує втраті її змісту. У цьому контексті диференціація змісту цілей породжує проблему збереження мети [10].

Узагальнюючи управлінську й організаційну концепції формування стратегічних цілей регіону, можна відзначити, що вони відображають бінарний характер цього процесу. Бінарність виявляється у взаємодії влади (управління) і громадянського суспільства (самоврядування, самоорганізації), населення й бізнес-товариства, влади та бізнесу тощо.

Бінарність проявляється також у парних взаємодіях джерел, способів відображення й комунікації цілей: потреба-прагнення, об'єктивне-суб'єктивне, реальне-ідеальне, вертикальне (піраміда, ієрархія, управління)-горизонтальне (узгодження, коаліція, комунікація, мережа, альянс).

Висновки. На основі дослідження сучасних проблем формування стратегічних цілей складних систем встановлено необхідність ґрунтовного аналізу як цілей макрорівня, тобто національних, так і цілей економічних підсистем (регіонів), що формують цю складну національну систему, причому, зважаючи на сучасні мінливі та невизначені умови розвитку, макроекономічні цілі повинні орієнтуватися на передбачення, попередження, проактивну поведінку, тобто це мають бути стратегічні цілі.

Обґрунтоване серединне положення регіону в ієрархії економічних систем дозволяє вивчати його розвиток і стратегічні цілі на трьох рівнях: макрорівні (національний і міжрегіональний рівень), мезорівні (регіональний рівень, міжгалузеві територіальні

комплекси, великі кластери й компанії), мікрорівні (галузі, ринки, компанії). При цьому доцільно використовувати потенціал економічної та інших теорій для обґрунтування стратегічних цілей розвитку регіонів шляхом застосування до регіонів моделей економічного зростання, еволюції, інституційного забезпечення, а також шляхом інтеграції сучасних мезоекономічних концепцій, що досліджують роль регіону в розвитку національної й глобальної економіки.

Установлено, що регіон є не тільки суб'єктом формування стратегічних цілей, але й суб'єктом економічного розвитку, причому доповнення теоретичного аналізу регіональних цілей системним аналізом регіону як суб'єкта розвитку й формування стратегічних цілей дозволяє системно використовувати цільовий підхід до вивчення регіону ("зверху вниз") і суб'єктно-функціональний підхід (від носіїв цілей "знизу вверх"), а отже, регіон потрібно досліджувати як суб'єкт економічного розвитку в цільовому й функціональному аспектах як державно-територіальне утворення, систему, організацію, суб'єкт стратегічного управління.

Доведено необхідність створення збалансованої системи стратегічних цілей регіону різного рівня, а також проведення процедури узгодження й комунікації стратегічних цілей зацікавленими особами (представниками носіїв цілей регіону). У результаті здійснюється взаємодія двох потоків (процесів) формування стратегічних цілей: управлінського (зверху вниз) й організаційно-політичного (знизу вверх). Цільові установки регіону включають стратегічні цілі забезпечення стійкого й збалансованого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності регіону, рівня задоволення основних потреб населення, сприяння організації зовнішніх зв'язків, зниженню трансакційних витрат.

1. Моделирование экономической безопасности : держава, регион, предприятие / [В. М. Геець, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.]; за ред. Гейця В. М. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 240 с.
2. Голікова Т. В. Сучасний стан та перспективи конкурентоспроможності регіонів України / Т. В. Голікова // Конкурентоспроможність економіки України ; за ред. Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2005. – С. 195–196.
3. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики / А. Г. Гранберг. – 2-е изд. – М. : ГУВШЭ, 2001. – 495 с.
4. Гутман Г. В. Управление региональной экономикой / Г. В. Гутман, А. А. Мироедов, С. В. Федин. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 175 с.
5. Долішній М. І. Регіональна політика України на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наук. думка, 2006. – 512 с.
6. Жаворонкова Г. В. Науково-методичні підходи до формування регіональних стратегій / Г. В. Жаворонкова, В. О. Жаворонков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 10 (113). – С. 191–196.
7. Кизим М. О. Збалансована система показників / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 192 с.
8. Конкурентоспособность регионов: теоретико-прикладные аспекты / под ред. Ю. К. Перского, Н. Я. Калужновой. – М. : ТЕИС, 2003. – 472 с.
9. Лексин В. Н. Государство и регионы: теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. – М. : Изд-во "УРССР", 2000. – 193 с.
10. Пригожин А. И. Методы развития организаций / А. И. Пригожин. – М. : МЦФЭР, 2003.

Рецензенти:

Якубів В.М. – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Гнатюк Т.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.